

УДК 171

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.50.8>

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ ДУРОСТІ

Ольга Липка

*Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка,
кафедра гуманітарних дисциплін
бул. Остапа Нижанківського, 5, 79000, м. Львів, Україна;
Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут гуманітарних та соціальних наук, кафедра філософії
бул. Степана Бандери, 12, 79000, м. Львів, Україна*

Сьогодні серед учених різних галузей спостерігається інтерес до феномену дурості. Доволі несподівано у час стрімкого розвитку сучасних технологій, які спрощують доступ до інформації, дають можливість здобувати нові знання, розвивати інтелект. У попередні епохи лише поодинокі мислителі, зокрема Тома Аквінський та Еразм Роттердамський, присвячували увагу глупоті. Нині ж лунають голоси про масовість цього феномену. У даній статті представлено розуміння природи дурості деякими мислителями і вченими ХХ–ХХІ ст. Звернено увагу, що типовий погляд на дурість, як розумову обмеженість, поділяють не всі дослідники. Так, Дитрих Бонгеффер вважає дурість не інтелектуальним, а людським дефектом і пов'язує її виникнення із тиском зовнішньої влади на людей. Яцек Добровольський зазначає, що дурість ініціюється роботою розуму, а не його бездіяльністю. Форми і прояви дурості різноманітні, і її не легко розпізнати за «шатами істини» (Роберт Музиль) та балаканиною. Нейропсихолог Себастьян Дієгез називає три властивості сучасної дурості: нарцизм, самозасліплення і претензійність, – вони виявляють байдужість дурості до правди. Інші дослідники теж визнають великою проблемою те, що в переважаності інформацією люди не шукають правди – для цього потрібно докладати зусилля і затрачати час. Простіше цього не робити і жити в ілюзії. Паскаль Анжель зазначає, що провина дурня – у неповазі до правди. Незнання правди тягне за собою несправедливе відношення до інших людей. Якщо люди впадають у дурість під тиском політичної чи релігійної влади (Дитрих Бонгеффер), то несправедливе відношення набирає крайньої форми – готовності вбити іншу людину за вигадані кимось і приписані їй переконання. Підтвердженням цього є теперішня російсько-українська війна.

Ключові слова: феномен дурості, масовість, правда, справедливість.

На тлі попередніх епох, коли феномен дурості не був у центрі зацікавлень (хоча йому присвячували увагу окремі мислителі), спостерігаємо поживлення інтересу до цього явища у ХХ – на поч. ХХІ ст. Свою лепту в інтерпретацію дурості вносять психологи, філософи, політологи, соціологи, науковці у сфері дослідження головного мозку тощо. Інтерес спеціалістів різних галузей свідчить про те, що з розвитком технологій дурості не стало менше, радше навпаки – збільшало, для французького філософа Б. Стіглера настільки, що він ствердив: «Людство весь час регресує у бік дурості» [1]. Від початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України лунають численні коментарі щодо росіян, що «вони дурні, тупі, ненормальні, що вони орки, нелюди» тощо. З одного боку, це виправдана емоційна реакція на насильницькі дії, а з іншого – виникає питання, що саме слід вважати дурістю, у яких формах вона себе нині виявляє і як співвідноситься з мораллю.

Метою і завданням даної статті є проаналізувати інтерпретації феномену дурості у ХХ–ХХІ ст. та з'ясувати етичні аспекти дурості, зокрема в контексті російсько-української війни.

З огляду на поставлене завдання важливою є книга французького журналіста Ж.-Ф. Марміона «Чому люди тупі? Психологія дурості», в якій зібрано погляди психіатрів, соціологів, письменників, філософів на феномен дурості та його прояви [2]. У «Філософії дурості» польського мислителя Я. Добровольського знаходимо глибокий аналіз цього явища у зв'язку з різними формами свідомості [3]. У ХХ ст. протестантський пастор Д. Бонгеффер пояснював дурість тиском зовнішньої влади [4], а професор Карло М. Чіполла вивів п'ять законів дурості [5]. Серед недавніх українських досліджень слід відзначити осмислення політичного виміру дурості І. Мацишиною [6], психологічний аналіз різних проявів дурості, здійснений С. Яланською та В. Моляко [7], есе про дурнів В. Валле [8].

Академічний тлумачний словник української мови трактує дурість як: 1) розумову обмеженість, тупість; глупоту; 2) необдуманний, безглуздий вчинок. Синонімами до «дурості» є такі поняття: тупість, безглуздя, нісенітниця, нонсенс тощо. Коли ми називаємо когось дурнем, то передусім маємо на увазі обмежені розумові здібності людини або ж якийсь вчинок розумної людини, що випадає зі сфери раціонального обґрунтування. Традиційно дурість пов'язують з низьким інтелектом. Проте сучасний польський філософ Я. Добровольський зауважує, що дурість «є такою ж стійкою і поширеною (як у психологічному, так і в соціально-культурному сенсі), як і невловимою, несформульованою і невизначеною. Вона настільки ж конкретна, наскільки ж і абстрактна» [3, с. 19]. З ним неможливо не погодитися, адже прояви дурості різноманітні. Вже Тома Аквінський та Еразм Роттердамський писали про різні форми дурості, а нині зустрічаємо класифікації тупих людей [9, с. 13–20] чи описи проявів дурості. Зокрема, С. Яланська та В. Моляко зазначають, що «дурість може бути справжньою, а може лише здаватися такою. Адже, якщо дурість – це неправильність, відхилення від норми поведінки, від конкретних умов, які диктують нам ті чи ті дії, то в такому випадку дурістю можна вважати й оригінальність, і творчість у всіх їх формах та вивах; дурість може бути універсальною, постійною, такою, що стосується усіх сторін життя; дурість може бути емоційною: під впливом сильних почуттів, особливо афектів, людина здатна чинити нерозумно. Найпоширеніша, звичайно, дурість ситуаційна, коли кожен із нас у певний момент може неправильно оцінити ситуацію – особливо це стосується нових умов, нових проблем, завдань – і по суті діяти нерозумно. Такий тип дурості вищим стилем називають помилкою» [7, с. 6–10]. Відповідно до описаних форм очевидно, що кожна людина переходить через стани емоційної чи ситуативної дурості. Напевно, всі українці мали такий досвід під час першої фази повномасштабної війни. Але це не доказує, що людина з подібним досвідом є дурною. Відоме твердження В. Франкла «Ненормальна реакція на ненормальну ситуацію є нормою» пояснює нераціональні дії у винятково незвичній/стресовій ситуації.

Про сутність феномену дурості німецький пастор Д. Бонгеффер висловився так: «Як відомо, це [суттєво] не інтелектуальний, а людський дефект. Є дурні люди з край жвавим розумом, та розумово неповороткі, які зовсім не є дурними. Таке відкриття ми несподівано робимо в певних ситуаціях. При цьому виникає не стільки враження, що дурість є природженим дефектом, скільки відчуття, що за певних обставин люди *стають* дурними, тобто дозволяють робити себе дурними» [4, с. 54–55]. Його бачення виходить за межі загальноприйнятого розуміння дурості. Адже Д. Бонгеффер не вважав дурість інтелектуальним чи природженим дефектом, а людським. Нині деякі дослідники теж не пов'язують дурість з низьким рівнем інтелекту. Наприклад, С. Дієгез твердить: «Насправді дурість не є або є не тільки протилежністю інтелекту. Можна бути великим інтелектуалом і великим дурнем: щоб у цьому переконатися, досить призначити хоч якого інтелектуала на політичну посаду чи спонукати якогось експерта говорити на незнайому тему» [10, с. 161].

Я. Добровольський зазначає, що первинні прояви дурості «приховані у певних структурах «людської розумності»; її ініціює робота розуму, а не його бездіяльність. ... Дурість є проблемою, проблемою розуму і свідомості» [3, с. 25], тому він аналізує різні форми свідомості і те, як дурість виявляється у них. З іншого боку, Карло М. Чіполла вважає, що «люди не рівні між собою: одні з них тупі, а інші ні, і ця відмінність визначена природою, а не культурними силами або чинниками. Тупість – це така ж якість, як руде волосся; до групи тупих належать так само, як до певної групи крові» [5]. Отож, нині немає однозначного погляду на природу і походження глупоти.

Щодо нових тенденцій феномену дурості, то вона стала більш масовою. П. Анжель зазначає, що «насамперед глупота перестає бути властивістю окремого типу особистостей, як це було ще в XVII і XVIII століттях, і стає насправді колективною і масовою» [11, с. 41]. Дослідник Джеймс Ф. Уеллс, вивчаючи наукове підґрунтя дурості, висновок: «Дурість настільки поширена, тому що люди особливо сприятливо сприймають свою поведінку, навіть якщо вона, зрештою і неминуче, призводить до невдачі» [12]. Нейропсихолог С. Дієгез називає три властивості сучасної дурості: нарцисизм, самозасліплення й претензійність [10, с. 154]. Нарцисизм дурості він визначає як «самовдоволення в чистому вигляді: я кажу те, що думаю, і я думаю те, що кажу, з тієї лиш причини, що я це кажу і я це думаю. І коли я з чимсь не згоден, це слугує доказом того, що це хибно або це мене не обходить» і зауважує, що А. Роже назвав це тавтологією глупства [10, с. 155]. Щодо самозасліплення С. Дієгез вказує: «дурень «вірить, що знає, про що говорить, в той час як насправді всі його твердження тримаються єдино й виключно на цій вірі, й він не здатен навіть уявити, що зовнішні підпори для його єдиної віри могли б, імовірно, зорієнтувати його, виправити чи, поміємо трохи, змусити змінити свою думку. ... Моя думка і моя реакція правильні, тому що вони мої» [10, с. 156]. І щодо претензійності: «дурість прагне удатися за себе розум. Самовпевнений дурень подає свої дуроці як перли мудрості, унікальні спостереження неймовірної глибини, плід інтенсивних роздумів і, звичайно, претендує на найсерйозніше ставлення. Одна з його знахідок – примарна аргументація: замість наводити справжні аргументи, щоб дійти якогось висновку, він іде в протилежному напрямку, від висновку, і фабрикує «аргументацію», що дозволить безпомилково на нього вивести» [10, с. 158]. Фактично, самозасліплення як риса дурості (за С. Дієгесом) перегукується з висновком Джеймса Ф. Уеллса, що люди особливо позитивно сприймають свою поведінку навіть якщо вона призводить до негативних наслідків. Значить, дурість справді є проблемою діяльності розуму, а не його бездіяльності, як вважає Я. Добровольський.

Д. Бонгеффер намагався осмислити феномен дурості у ширшому контексті історичних обставин фашистського режиму. «Дурість є особливою формою впливу історичних обставин на людей, психологічним явищем, що супроводжує певні зовнішні стосунки. За детальнішого розгляду виявляється, що кожний сильний зовнішній прояв влади, яка має політичну або релігійну природу, призводить до того, що велика частина людей впадає у дурість» [4, с. 54–55]. Цей висновок допомагає пояснити «неосяжний» для нас феномен в Росії, де багато інтелектуалів від початку вторгнення виражають неадекватне сприйняття ситуації, не визнають очевидного (відсутності правомірності і причин вторгнення Росії на територію незалежної держави). Чи вони не «впали у дурість» під зовнішнім проявом політичної та релігійної влади? Чи не спрацьовує аналогічний зовнішній прояв релігійної влади у ситуації прихильників православної церкви Московського патріархату в Україні навіть після виявлення доказів злочинної антиукраїнської діяльності деяких священників та єпископів? Джеймс Ф. Уеллс, досліджуючи когнітивні основи дурості, аналізує роль релігії у формуванні цих основ і, зокрема, твердить: «Одна справжня психологічна користь

від наявності систем переконань та їхніх допоміжних ритуалів полягає в тому, що обидва можуть зменшити тривогу під час кризи: системи переконань дають відчуття контролю, а ритуали забезпечують культурно прийнятний засіб дії» [13]. Можна припустити, що для прихильників Московського патріархату відмова від цієї конфесії частково руйнує систему переконань (адже в цій церкві пропагується, що лиш вона одна «єдино правильна»), а втрачати контроль над важливою сферою свого життя під час війни – це додатковий стрес, кризова ситуація, людям натомість хочеться зберегти комфорт хоча б у царині релігійності. Для інших така поведінка виглядає тупою, дратує і викликає агресію.

Д. Бонгеффер зазначає: «Сила одних вимагає дурості інших. Процес, який при цьому відбувається, полягає не в тому, що певні – в тому числі інтелектуальні – здібності людей раптово марніють або втрачають силу, а в тому, що під переможним тиском сили люди втрачають свою внутрішню самостійність. А відтак, більш або менш свідомо, відмовляються від пошуку власного погляду на своє життєве становище. Те, що дурний часто є упертим, не означає, що він є самостійним» [4, с. 55]. Отож, за автором, попри збереження інтелектуального рівня люди втрачають внутрішню самостійність під тиском влади. Влада може тиснути на громадян через заборони організовувати мітинги, через покарання і залякування, незаконні арешти, поширення неправдивої інформації тощо. Ми бачимо це в Росії та інших країнах з диктаторським режимом, який тримається на силі і страху. Серед українців у першій фазі повномасштабного вторгнення спостерігалась «дивна» реакція, яка свідчила про відсутність страху, – виходити без зброї проти танків чи лягати під колеса бронетехніки. Хіба це не дурість, не абсурд? Але ці вчинки викликали захоплення, їх неможливо назвати дурістю. Йдучи за думкою Д. Бонгеффера, – це якраз і є проявом збереженої внутрішньої самостійності людей і власного погляду на своє життєве становище.

Професор Карло М. Чіполла, який досліджував економічну історію та сформулював п'ять фундаментальних законів людської дурості, зазначав: «Я твердо переконаний, що тупість – це невибірковий привілей усіх людських груп, і вона рівномірно поширена відповідно до сталої пропорції. Цей факт науково виражений у Другому фундаментальному законі тупості, який каже, що: Імовірність того, що певна особа є тупою, не залежить від будь-яких інших якостей цієї особи» [5]. Причину тупості професор вбачає у генетиці, але цей закон цікавий для нас тим, що вказує на сталу пропорцію поширення дурості, – чи то серед неосвічених людей чи то серед викладачів університетів, навіть – серед Нобелівських лауреатів. Ймовірно, сьогодні, коли йде мова про масовість феномену дурості, ця стала величина збільшилась кількісно в різних групах.

Позиції Д. Бонгеффера і Карло М. Чіполли перегукуються ще в одному пункті, який підводить нас до етичного контексту. Протестантський пастор твердить, що «дурість є небезпечнішим ворогом доброго, аніж злоба. Проти зла можна протестувати, його можна викривати, в крайньому разі його можна відвернути за допомогою сили; зло повсякчас несе в собі зародок саморуйнування через те, що воно залишає після себе в людині, щонайменше, незадоволення. Проти дурості ми беззбройні. Тут нічого не вдієш» [4, с. 54]. Хіба не опустили руки у багатьох українців після марних спроб переконати своїх рідних чи друзів у Росії, що в нас немає нацистів і не треба нас ні від кого визволяти? Хтось припинив спілкування цілком, а хтось викинув тему війни з розмов, аби таки залишитись на зв'язку. Проти дурості ми беззбройні... Карло М. Чіполла виразив цю думку у п'ятому фундаментальному законі: «Тупа особа є найбільш небезпечною з усіх осіб. Висновок із цього закону такий: Тупа особа небезпечніша за бандита» [5]. Діям бандита притаманна логіка, він переслідує свої цілі збагачення, і цю «злу» логіку можна зрозуміти і передбачити. Небезпеку професор вбачає в ірраціональній поведінці тупих людей, яку не може

збагнути чи передбачити розумна людина. Чи можна передбачити поведінку людей, які були чи навіть проживали в Україні, не бачили тут ні нацистів, ні переслідувань за російською мову, а тепер вважають, що українців треба визволяти? Виглядає, що неможливо.

В етичному вимірі великою проблемою дурості є те, що вона не потребує ані істини, ані правди як таких. Німецький письменник Р. Музіль у XX ст. влучно написав: «Нема жодної, жоднісінької ідеї, якою не змогла б скористатися дурість, вона вміє повертатися на всі боки й накидати на себе будь-які шати істини. А в самій істині, навпаки, завше тільки одна вдяганка й один шлях, і вона щоразу програє» [14, с. 179]. Дурість вміє прикидатися, – в цьому її здатність пристосовуватися та вводити в оману. У XXI ст. констатується тенденція зникнення інтересу до правди, проголошується, що у кожного – своя правда, що ми живемо у добу постправди. Б. Паскаль ще у XVII ст. писав, що людям притаманна огида до правди. І якщо нас оточує брехня, то наше життя перетворюється на ілюзію. В часи Паскаля ще не було можливості у такій кількості і з такою швидкістю ширити інформацію, як нині. Сьогодні професор з теорії освіти Г. Гарднер стверджує: «Ми знаємо, що, коли людина перевантажена чи переповнена надлишковою інформацією, в умовах завеликого вибору, це її паралізує і їй важко ухвалювати розумні рішення. Ситуація ще погіршується, коли велика частина інформації має сумнівну якість – а це саме так для багатьох блогів, соціальних ЗМІ, сайтів тощо. Утім, мої висновки щодо правди в книжці не безнадійні. Справді, ми живемо в добу, коли маємо більше, ніж будь-коли, шансів зрозуміти, що саме відбувається, – якщо ми готові витратити час, щоб підготувати обґрунтований висновок» [15, с. 149]. Чи ми готові витратити час на пошук правди? При нинішньому темпі життя люди в більшості схиляються до швидких рішень. Від великої кількості інформації люди не стали розумніші, переважає тенденція все спрощувати. І хоча кажуть, що «все геніальне – просте», світ сам по собі не є простим. Як влучно висловила наша письменниця В. Амеліна, – «Світ складний і багатощаровий, як добра книжка, а не простий, як твіт. Коли спрощуємо, все далі відступаємо від реальності. Так і прірву прогледимо» [16]. Відступаємо від реальності – потрапляємо в ілюзію. У нашому суспільстві одна з останніх ілюзій була пов'язана із загальним настроєм завершення війни ще цього 2023-ого року. Для воїнів на передовій і тих, хто глибше аналізував ситуацію, така інформація у ЗМІ не відповідала дійсності. Але більшості пасував такий «спрощений» варіант, який ширився у ЗМІ. Більшість не витрачає часу, аби шукати правду.

«Провина дурня, – каже філософ Паскаль Анжель, – у неповазі до правди». Брак інтелектуальних чеснот стає моральним ганджем. Ба й гірше, цей «світлий розум», насправді булшіттер, – це той, хто удає повагу до духовних цінностей, начебто зайнятий пошуком правди й демонструє розсудливість, але насправді лиш мавпує ці якості, щоб проникнути в певне середовище, удати інтелектуала чи просто зажити слави в суспільстві, не докладаючи зусиль» [10, с. 160]. Булшіттер є тим, хто розповсюджує bullshit (нісенітниця, балаканина, мовою сленгу «фігня»). За Г. Франкфуртом, сутність bullshit – у байдужості до правди [10, с. 151]. Яскравим прикладом булшіттера можна вважати Олексія Арестовича, якому усе ще вдається вводити в оману мільйони українців, вдаючи розсудливого шукача правди. «Явище «балаканини» розширюється на ґрунті повсюдної відсутності турботи про правду: як вважає Франкфурт, брехун хоча б відчуває невелику повагу до правди, «балакун» взагалі не стурбований тим, каже він правду чи ні, правда для нього не важлива» [3, с. 376].

Проблема відношення дурості до правди підводить нас до питання справедливості. Одне з найпростіших визначень цього поняття – правильне, неупереджене ставлення до кого-небудь або чого-небудь. Для Конфуція справедливість полягала в тому, щоб віддавати кожному належне. Чи здатна дурна людина поводитися справедливо, приймати правильні

неупереджені рішення? Якщо сьогодні дурості притаманні нарцисизм, самозасліплення й претензійність, то очікувати на справедливість не доводиться. Людина, яка визнає правдою лише те, що їй спадає на думку, не здатна неупереджено відноситися до думок і вчинків інших людей. Якщо люди впадають у дурість під тиском політичної чи релігійної влади (згідно з Д. Бонгеффером), то цей тиск впливає на їхні рішення, вони не можуть бути об'єктивними. За часів гітлерівського фашизму для тих німців, які «впали у дурість», стало прийнятним знищувати євреїв, як сьогодні для росіян – знищувати українців. Інтерв'ю з полоненими росіянами, записані В. Золкіним, у переважаючій більшості виявляють повну відсутність логіки, віру в абсурдну пропаганду, незрозуміння того простого факту, що зі зброєю в руках на чужій території вони є окупантами. Про неупереджене ставлення до українців тут не йдеться. Журналіста обурює факт, що деякі з полонених, маючи в Україні нормальні умови, забезпечення медичною допомогою і харчуванням, повернувшись додому, розповідають про страшні умови і знущання над ними. В. Золкін розпочав записувати розмови з полоненими, сподіваючись, що в ході діалогу їм відкриється правда про те, що серед українців немає фашистів, і не потрібно тут нікого рятувати, і що інший/український народ має право будувати свою державу так, як він хоче. Журналіст мав надію, що після повернення в Росію вони донесуть цю правду рідним, друзям, і так поволі більше росіян зрозуміє, що їм нічого в Україні робити, що вони повірили в брехню. Але в інтерв'ю за 20 вересня 2023 р. [17] В. Золкін констатував, що фактично нічого не змінюється в Росії. Чоловіки й далі підпадають під вплив пропаганди. Журналіст теж зауважив, що полонені офіцери мали доволі високий рівень інтелекту і розуміння ситуації, розмови з ними були змістовними, вони виявляли повагу до українських воїнів, і принаймні один висловлював вдячність за врятоване життя як нашим бійцям, так і медикам. Ці винятки радше підтверджують загальне правило Д. Бонгеффера про те, що дурними такі стають під тиском влади. І нам слід про це пам'ятати, аби не допустити такої ситуації в Україні. Насправді, нам вистачає своїх дурнів.

Адже ми бачимо багато несправедливості та зловживань всередині нашої країни. З одного боку, треба мати неабиякі розумові здібності, щоб придумувати різні схеми для незаконного збагачення (в такій ситуації розум служить для втілення злих намірів), а з іншого боку, в ширшій/дальшій перспективі, – яким треба бути дурнем, щоб своїми вчинками погіршувати становище воїнів, які тебе ж захищають, чи підвищувати податок для середнього бізнесу, який ледве втримується на плаву і дає робочі місця та зарплати людям, – в загальному, тягнути «на дно» країну, в якій ти живеш, – це наче рубати гілку, на якій ти сидиш. Поводитися так з людьми – несправедливо, і таких «розумних» дурнів скрізь чимало. Чи можна зменшити їхню кількість? За логікою законів професора Карло М. Чіполли, – неможливо. Пропорція завжди залишається сталою. Можемо хіба робити розголос про певну несправедливу ситуацію чи протиправні дії в соцмережах. Навряд чи це особливо вплине на самого дурня, але може привернути увагу журналістів, а вони у свою чергу винесуть ситуацію у ще ширшу публічну сферу. Тоді можлива реакція слідчих органів. Ще один шлях – створення і підписання петицій, на які при відповідній кількості підписів повинні реагувати владні органи. В дійсності, єдине важливе, що слід пильнувати, – щоб самому в загальній тенденції поширення феномену дурості не бути втягнутим у сферу її впливу. Зодягаючись у різні шати істини, дурість може виглядати привабливою. Недарма Р. Музіль писав: «Якщо би дурість зсередини дивовижно не нагадувала талант, а ззовні не була подібною на успіх, геніальність, надію і покращення, то ніхто б не погодився стати дурним і дурість взагалі б не існувала» [3, с. 19]. Письменник влучно вловив маски, за якими може ховатися дурість. Щоб розпізнати їх, треба володіти критичним мисленням.

Підсумовуючи, слід зазначити, що попри різні версії щодо розуміння природи і виникнення феномену дурості, дослідники погоджуються у тому, що сьогодні її характеризує зростаюча масовість, байдужість до правди і віддаленість від справедливості. Подальшою перспективою розвитку цієї теми є вивчення інших етичних аспектів дурості та відстеження їх проявів у віртуальній реальності.

Список використаної літератури

1. Манюк Олесь. «Людство весь час регресує у бік дурості», – видатний французький філософ Бернар Стіглер. URL: <https://huxley.media/chelovechestvo-vse-vremja-regressiruet-v-storonu-gluposti-vydajushhijja-francuzskij-filosof-bernar-stigler/>
2. Чому люди тупі? Психологія дурості. За ред. Жана-Франсуа Марміона. Харків : «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 241 с.
3. Dobrowolski Jacek. Filozofia głupoty. Warszawa : Wydawnictwo naukowe WPN, 2007. 374 s.
4. Бонгеффер Дитрих. Спротив і покора. Листи і нотатки з-за ґрат. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 832 с.
5. Сила тупих. П'ять фундаментальних законів людської тупості. URL: https://texty.org.ua/articles/85618/Syla_tupyh_Pjat_fundamentalnyh_zakoniv_ludskoj_i_durosti-85618/
6. Мацішина І.В. Феномен глупоти: від політичного хаосу до політичного раціоналізму. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки.* 2021. № 6. С. 5–9.
7. Яланська С., Моляко В. Психологія протистояння конструктивного та деструктивного. Полтава : Видавництво «Сімон», 2018. 111 с.
8. Валле Віра. Есе про дурнів. URL: https://www.academia.edu/37410816/%D0%95%D1%81%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2
9. Чиккотті Серж. Наукове вивчення дурнів. Чому люди тупі? Психологія дурості / за ред. Жана-Франсуа Марміона. Харків : «Клуб сімейного дозвілля», 2020. С. 13–20.
10. Дієгез Себаст'ян. Дурість і постправда. Чому люди тупі? Психологія дурості / за ред. Жана-Франсуа Марміона. Харків : «Клуб сімейного дозвілля», 2020. С. 149–162.
11. Анжель Паскаль. Від дурниці до ахінеї. Чому люди тупі? Психологія дурості / за ред. Жана-Франсуа Марміона. Харків : «Клуб сімейного дозвілля», 2020. С. 35–42.
12. James F. Welles. The Scientific Basis of Stupidity. *Journal of Brain and Neurological.* 2019. Volume 1. Issue 1. URL: <https://escientificpublishers.com/the-scientific-basis-of-stupidity-JBND-01-0002>
13. James F. Welles. The Cognitive Basis of Stupidity. URL: https://www.researchgate.net/publication/328263441_The_Cognitive_Basis_of_Stupidity
14. Музіль Роберт. Людина без властивостей. К. : Видавництво Жупанського, 2010. 416 с.
15. Гарднер Говард. Інтернет: поразка інтелекту? Чому люди тупі? Психологія дурості / за ред. Жана-Франсуа Марміона. Харків : «Клуб сімейного дозвілля», 2020. С. 145–148.
16. Амеліна Вікторія «Світ – багаточаровий, як добра книжка». URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_svit-bagatosharovij-yak-dobra-knizhka/899585?fbclid=IwAR0Yw-0PrUJM_HTxfnKe4QrQ2K5LabYIKj0nMNwy_1Amv2puzE31cvCeAGc
17. Чи «хотят жить» росіяни та скільки грошей отримують полонені з рф – Володимир Золкін у «Час: Online». URL: https://www.youtube.com/watch?v=16GkyjqBF_o

ETHICAL ASPECTS OF THE PHENOMENON OF STUPIDITY**Olga Lypka***Lviv National Music Academy named after Mykola Lysenko,**Department of Humanities**Ostapa Nyzhankovsky str., 5, 79000, Lviv, Ukraine;**Lviv Polytechnic National University,**Institute of Humanities and Social Sciences, Department of Philosophy**Bandera str., 12, 79000, Lviv, Ukraine*

Today, scientists in various fields are interested in the phenomenon of stupidity. It seems like an unexpected topic at a time of rapid development of modern technologies, which simplify access to information, provide an opportunity to acquire new knowledge, develop intelligence. In previous eras, only a few thinkers, including Thomas Aquinas and Erasmus of Rotterdam, devoted attention to stupidity. Now there are voices about the mass of this phenomenon. This article presents the understanding of the nature of stupidity by thinkers and scientists of the twentieth and twenty-first centuries. It is noted that not all researchers share the typical view of stupidity as a mental limitation. Thus, Dietrich Bonhoeffer considered stupidity not an intellectual defect, but a human defect and connects its occurrence with the pressure of external power on people. Jacek Dobrovolsky notes that stupidity is initiated by the work of the mind, not by its inactivity. The forms and manifestations of stupidity are diverse, and it is not easy to recognize it by “robes of truth” (Robert Musil) and chatter. Neuropsychologist Sebastian Dieguez names three properties of modern stupidity: narcissism, self-blindness and pretentiousness – they reveal stupidity’s indifference to the truth. Other researchers also recognize that it is problematic that people are not looking for the truth in the overload of information – for this takes time and effort.

It is easier not to do this and live in an illusion. Pascal Angel says that the fault of the fool is disrespect for the truth. Ignorance of the truth entails unfair treatment of other people. If people fall into stupidity under the pressure of political or religious power (Dietrich Bonhoeffer), then the unjust attitude takes an extreme form – the readiness to kill another person for the beliefs invented by someone and attributed to him. This is confirmed by the current Russian-Ukrainian war.

Key words: phenomenon of stupidity, mass, truth, justice.